

De Waarheid aangaande den
Boer en zijn Kerk.

UIT HET ENGELSCHE VERTAALD

DOOR

S. A. BALJON,

Cand. t. H. D.

ROTTERDAM,
WENK & BIRKHOFF.
1900.

De Waarheid aangaande den
Boer en zijn Kerk.

DE WAARHEID AANGAANDE DEN BOER EN ZIJN KERK.

N. A. HALJON.

AMSTERDAM.

W. J. VAN NELLE, Drukker.

De Waarheid aangaande den
Boer en zijn Kerk.

UIT HET ENGELSCHE VERTAALD

DOOR

S. A. BALJON,

Cand. t. H. D.

ROTTERDAM,
WENK & BIRKHOFF.
1900.

De Waarheid zangende den
Boer en zijn Kerk.

Met het Nieuw-Versjaaid

Boek

R. A. BAILLON

Gene. J. H. D.

VOORWOORD.

Het is nog niet lang geleden, dat mij dit boekje uit Transvaal gezonden werd. Met belangstelling heb ik het gelezen, omdat hier onpartijdig de toestanden in Transvaal beschreven worden.

Terstond vatte ik het plan op dit boekje te vertalen. Het is echter jammer, dat het zoo laat is gekomen, ik heb mij daarom gehaast, en ben hier en daar zeer vrij te werk gegaan. Het is dan ook niet zoo zeer om de vertaling te doen, maar meer om den inhoud, die doet zien hoe lang de Boer met een onuitputtelijk geduld Englands lage handelwijze en laaghartige politiek heeft verdragen.

Ik geef deze vertaling in 't licht, hopende dat het menigen belangstellenden lezer zal vinden.

S. A. BALJON,

Cand. t. H. D.

De Waarheid aangaande den Boer en zijn Kerk.

De ondergeteekenden, Dienaren van de Holl. Geref. Kerk in Zuid-Afrika, die in dit lichaam een invloedrijke positie bekleeden, achten het hun plicht openlijk uitdrukking te geven aan hun beschouwing aangaande den oorlog, die gevoerd wordt tusschen de regeering van Hare Majesteit en de beide Republieken, en in 't openbaar protest aan te tekenen tegen de vele verkeerde voorstellingen, die ten doel hebben om de bitterheid, die er bestaat tusschen de beide blanke rassen in dit land, te vermeederen.

VERZOEK OM VREDE.

Voordat de vijandelijkheden uitbraken heeft het Moderamen van onze Synode, handelend in het belang van de geheele Kerk, zich gewend tot den Gevolmachtigde van Hare Majesteit met een verzoekschrift, en er bij Zijne Exellentie op aangedrongen, om „in geen enkel opzicht iets na te laten „om vijandelijkheden te voorkomen.”

„Wij huiveren bij de gedachte zoo luid het verzoekschrift, „aan de gevolgen die voorzeker, zulk een gebeurtenis met „zieh mee zal slepen. 't Gevoel van verschil van ras tusschen „de Hollanders en de Engelschen zou in spanning toene- „men, de breuk tusschen de beide afdeelingen van Zuid- „Africa's Gemeenschap zou onherstelbaar worden, en de „trouw van de getrouwe Hollandsche onderdanen van Hare

„Majesteit zou den hevigsten schok moeten verdragen, waar-
 „aan zij tot dusver nog nooit was onderworpen geweest,
 „en de hoop op een Vereenigd Zuid-Africa zou voor altijd
 „vervlogen zijn. Van ons, die staan buiten het strijdperk op
 „politiek gebied, zou verschil tusschen de voorstellen van
 „Uwe Exellentie en die van President „Krüger, nauwelijks
 „de ellende blijken te rechtvaardigen, waarin een werkelijke
 „oorlog tusschen de troepen van Hare Majesteit en de Bur-
 „gers van de Transvaalsche Republiek geheel Zuid-Africa
 „voor langen zou wikkelen.”

Ons beroep was echter vruchteloos; maar onze voorspel-
 lingen werden vervuld en wel op de treurigste wijze. De
 ellende van een oorlog tusschen twee christenrassen beide
 van Teutonische afkomst, die trouw met elkander verbonden
 waren, van verwante Traditie en verwant geloof en in menig
 opzicht van een nog engeren band van bloedverwantschap,
is over ons gekomen.

Wat ook de uitslag van dit conflict zal zijn, hare gevol-
 gen zullen jaren lang gevoeld worden. —

I.

VELERLEI MISVERSTAND.

Het is ons onmogelijk en het is ook nergens goed voor om de vele kwesties door den oorlog ontstaan te onderzoeken. Als vertegenwoordigers van een kerk, een in geloof, taal, lidmaatschap en bloedverwantschap met de burgers der beide republieken en er van bewust, wat al misstanden heerschen onder het Christelijk publiek, zoo is het ons doel, om eenige dier verkeerde meeningen te ontzenuwen en aldus mee te werken tot een oplossing van de moeielijkheden omtrent ras en natie, die door den oorlog van heden zijn ontstaan en van bijna onmetelijken omvang zijn!

WAS DE OORLOG TEGEN TE GAAN?

Dat men den oorlog had kunnen verhinderen is gelukkig velen duidelijk geworden. Geduld en verzoening zouden hebben kunnen verzekeren, wat oorlog en bitterheid nooit zullen bewerken. De historie bewijst te duidelijk, dat hervormingen nooit kunnen opgedrongen aan volken, staten of individuen

In elken vrijen staat heeft verandering op politiek, sociaal en burgerlijk gebied langzamerhand veld gewonnen, van stap tot stap. Zelfs in het vereenigde Koninkrijk is constitutioneele vooruitgang tragsgewijs gegaan. De „Reform Bill” van 1832 was 't Resultaat van een voortdurende worsteling en alle wetgevende bevelschriften tot verwijdering van drukkende grieven zijn vanaf dien tijd tot stand gekomen, door middel van geduldig overleg en verzoening, die

kenteekenen zijn van elk goed bestuur. Om van een jonge Republiek binnen weinige maanden te verwachten wat Europeesche naties jaren van constitutioneelen strijd heeft gekost is voorzeker onredelijk.

Helaas veel is er gedaan om wantrouwen te verwekken en achterdocht te rechtvaardigen. Wij mogen hier verwijzen naar den rooftocht van Jameson en de ontelbare onheilen, die daarvan het gevolg waren. Wij mogen nadruk leggen op 't feit dat de commissie van onderzoek door 't Britsche Parlement aangesteld, niet alleen in haar voornemen te kort schoot maar aanleiding gaf tot de grootste teleurstelling en wantrouwen. Wij willen ons echter beteugelen.

Op een ding slechts vestigen wij de aandacht, n.l.:

DE OPEENHOOPING VAN TROEPEN.

De opeenhooping van troepen aan de grenzen der Republieken werd natuurlijk door de respectieve regeeringen zoo beschouwd, alsof haar onafhankelijkheid bedreigd werd, als een toegelaten recht van inwendig zelfbestuur.

De Oranje-Vrijstaat, wiens edele pogingen vóór het uitbreken van vijandelijkheden om tot een betere verhouding tusschen Engeland en de Transvaal te komen niet genoeg kunnen gewaardeerd worden, werd gedwongen gemeene zaak te maken met de Zuster-Republiek, in aanmerking nemend, dat de ondergang van dien staat een voorbode was van zijn eigen ondergang.

Het doet ons alleen leed, dat de raad door de Transvaalsche regeering gegeven, om de kwesties van geschil te onderwerpen aan een scheidsgerecht in den geest en op 't voetspoor van de Vredes-Conferentie, onlangs in den Haag gehouden, geheel verworpen werd; te meer nog daar alle partijen nu geheel en al toegeven, dat de voorstellen der Conferentie te Bloemfontein krachtig door Transvaal zouden zijn aangenomen.

DOEL VAN DEN HEER CHAMBERLAIN.

De woorden van den Heer Chamberlain, waarin hij een oorlog met Transvaal verwierp, hebben hun beteekenis na het uitbreken der vijandelijkheden niet verloren. „In de laatste mededeeling zond ik aan de pers, (zoo zou Chamberlain gesproken hebben) 't volgende. Ik bepaalde, wat ik in deze zaak als ons recht beschouwde. Ik zeide, dat wij niet eischten en nooit hadden geëischt „het recht” om tusschenbeide te komen in de binnenlandsche aangelegenheid van Transvaal, maar wij maakten er wel aanspraak op om, zoowel vertegenwoordigend de belangen van onze medeonderdanen in Transvaal als beantwoordend aan de opperste Macht in Z. Afr. voor de veiligheid voor geheel 't land hem (Pres. Krüger) vriendschappelijk voorstellen te doen en hem vriendelijk raad te geven zoowel in zijn belang als in 'tonze.

En verder, om in oorlog te geraken met President Krüger en hem te dwingen hervorming te brengen in de inwendigen aangelegenheden van zijn staat waar de staatssecretarissen steeds elk recht van tusschenkomst hebben geweigerd, dat zou eene wijze van handelen geweest zijn zoowel onredelijk als onverstandig. Waren deze grondbeginselen door het Britsche Gouvernement in acht genomen dan zou de oorlog verhinderd zijn.

Nog veel meer zou op dit punt kunnen gezegd worden.

Maar de politieke zijde in deze kwestie is reeds zoo grondig door anderen besproken, dat wij er van afzien dezen gedachtegang voortzetten. Wij willen alleen in herinnering brengen onze heilige overtuiging, dat men den oorlog had kunnen tegengaan, door wat meer geduld en wat meer achting voor de rechten en privileges van de beide vrije onafhankelijke Republieken aan de zijde der Britsche Autoriteiten.

II.

BESCHULDIGINGEN.

Inmiddels heeft men gaarne beschuldigingen ingebracht tegen Hollandsche Coloniën en de Republieken, die naar onze opvatting niet te verdedigen zijn.

A. EEN SAMENZWERING.

Men heeft gezegd dat voor 't uitbreken der vijandelijkheden er een vereeniging bestond tegen de Regeering van Hare Majesteit onder de Hollandsch sprekende inwoners van 't Rijk van Victoria. Er is geen enkel bewijs van deze stelling aan den dag gekomen; geen spoor van zulk een samenzwering was te vinden. Daar wij Zuid-Africa grondig kennen en in dagelijksch contact komen met zijn volk en spreken ten bate van duizenden en tienduizenden van onze Kerkelijke lidmaten, zoo houden wij vol zonder vrees voor tegenspraak dat de oppermacht van Groot-Brittanje door de onderdanen van Hare Majesteit, die van Holl. afkomst waren, vóór den oorlog niet verworpen noch betwist werd.

Het voorstel van een Holl. meerderheid in 't Koloniaal Parlement om £ 30.000 per jaar bij te dragen tot versterking van de Britsche vloot werd onder algemeene goedkeuring aangenomen en mag voorzeker beschouwd worden als een bewijs voor getrouwheid der Hollanders aan den troon, en het feit dat de Holl. Kolonisten voor het uitbreken van den oorlog om vrede verzochten, mag niet worden vergeten.

Vreemd is het voorzeker dat degenen, die zoo begeerig waren naar vrede, nu beschouwd worden als samenzweers tegen de regeering van Hare Majesteit in Zuid-Africa. Tot op het laatste oogenblik trad de President van den Vrijstaat op als bemiddelaar. Alleen toen elke poging mislukt

was, schaarde hij en zijn volk zich bij de gelederen der Transvaalsche broeders.

Nooit zijn er woorden geschreven, die zoo de waarheid bevatten als die van Alfred Milner, toen hij schreef in Juni 1897, na de viering van het Jubeljaar :

„Ik twijfel er niet aan of dezelfde getrouwheid is ten „toon gespreid in andere deelen van het Rijk ; maar zij schijnt „mij toe van bijzonder belang te zijn, onder de speciale „omstandigheden van onze kolonie en met 't oog op gebeur- „tenissen van jongen datum, (De strooptocht van Jameson) „die, gelijk gij ondervonden hebt een gevoel van groote ver- „bittering tusschen de verschillende deelen van het rijk heb- „ben veroorzaakt, alles wat ik zeggen kan is, dat, hoewel „ik niet in staat ben een oordeel te vellen, deze moeielijk- „heden onder de rassen volstrekt niet de getrouwheid, van „welk deel der bevolking ook, aan Hare Majesteit de Ko- „ningin hebben geschokt Het is aan geen twijfel onderhe- „vig, overal in 't land was de gehechtheid aan de kroon veel „sterker dan men wel veeltijds geloofde.”

Daarenboven wanneer wij zien op 't geduld waarmee de groote en overstelpende meerderheid der Hollanders, zelfs in districten waar de krijgswet was opgedrongen, de pijnlijke verbittering en schade, waaraan zij sinds begon van den oorlog onderworpen waren, heeft verdragen dan is het 't toppunt van absurditeit te spreken van een georganiseerde samenzwering tegen Groot-Brittanje als opperste macht. Sympathie met verwanten en maagschap in de Republieken is voorzeker geen bewijs van ontrouw. Ware er zulk een sympathie niet dan was het in de hoogste mate onnatuurlijk. In de veroordeeling van Hare Majesteits Regeering die tot den Oorlog heeft geleid, deelen wij met honderden van Hare Majesteits trouwe onderdanen in 't Vereenigd Koninkrijk. Maar vasthoudend aan deze meening is 'tvoorzeker geen bewijs van wantrouwen, noch kan dit beschouwd worden als 't gevolg van een poging om den

invloed van Groot-Brittanje in Zuid-Africa te ondermijnen.

Vrijheid van geweten en vrijheid van spreken moeten beschouwd worden als het geboorterecht van vrije Volkeren. Hebben dan Britsche onderdanen in Zuid-Africa geen recht hun meening openbaar uit te spreken, zonder beschuldigd te worden van ontrouw voor hun Koningin en haar troon?

Van de getrouwheid der Hollanders in de Koloniën vóór 't uitbreken van den oorlog willen wij gaarne getuigen, en wij verklaren plechtig, dat wij nooit de minste poging tot samenzwering aangetroffen hebben om de Britten uit Africa te verdrijven. Of ons volk zal voortgaan zich te verzetten tegen de strenge aansporing om getrouw te blijven, na de smaad waaraan velen van hen sinds den aanvang van den Oorlog hebben blootgestaan, wagen wij niet te voorspellen. Wij vreezen er soms voor en onze vrees is niet geheel en al ongegrond, dat, indien niet wijzere en meer verzoeningsgezinde raadslieden invloed hebben, de Hollanders van de Kaap Kolonie tot nu toe even getrouw als een van Hare Majesteits onderdanen, in welk deel ook van haar Rijk, zullen overslaan in misnoegen. De uitslag van dezen oorlog is niet in onze hand, maar wij bidden dat de Almachtige Hare Majesteits Regeering zoo moge leiden in de toekomst dat een volk, tot dusver sterk gehecht aan den Britschen troon, niet moge gedwongen worden tot afkeer en wantrouwen tegenover de Britsche Regeering.

B. DE BARBAARSCHE BOER.

Om de moeielijkheden van de tegenwoordige gesteldheid nog te verzwaren worden de boeren voorgesteld als barbaren „ongedierte om uitgeroeid te worden” „slavendrijvers” of en als eigenaars van slaven of als slavenbezitters die gretig hun gelegenheid afwachten om de inboorlingen, die in hun midden wonen, in toestand van slavernij te brengen. Geschiedenissen van Boerenwreedheid, even overdreven als zij

zijn ingebeeld, zijn aan de orde van den dag. Weinig edelmoedigheid tegenover dappere mannen strijdend voor hun leven en gezin, is door de Pers in 't algemeen aan den dag gelegd; slechts een paar feiten en aanmerkingen van onszelf als mannen die goed bekend zijn met 't Karakter en met de geschiedenis van den Boer mogen niet verzwegen worden.

BEHANDELING DER GEWONDEN.

1. Britsche soldaten gewond op 't slachtveld zijn met alle achting door hun vijanden behandeld.

Krijgsgevangenen te Pretoria zijn overal met vriendelijkheid bejegend. Oorlogscorrespondentie als de Heer Winston Churchill zijn diep onder den indruk gekomen van wat zij gezien en ondervonden hebben in de Kampen en laagere der Boeren. Reizigers en jagers als de Heer Selous hebben gelijkloidend getuigenis gegeven. Gouverneurs als George Greij en Lord Rosmead hebben in de warmste bewoordingen over de Boeren gesproken. Geschiedkundigen als Fronde en Theal hebben hen overvloedig geprezen. Zij die hen kennen en hun vertrouwen hebben gewonnen, hebben hen leeren waardeeren!

THEAL'S GESCHIEDENIS OVER DE TRANSVAALSCHEN BOEREN.

En geen wonder. Zij zijn — om Dr. Theal aan te halen — „mannen van ons eigen ras, van dat onbuigzaam Neder-Teuton: geslacht dat zoowel Engeland en Schotland bewoont als ook de Delta v. d. Rijnstreek. Hun Godsdienst is die van 't Schotsche volk, en van een groot gedeelte van 't Engelsche volk.” —

Er is inderdaad nauwelijks eenig verschil van gevoelen tusschen deze mannen en een vereeniging Engelschen of Schotten van gelijke opvoeding. „Dit wederlegt den laster, dat de Boeren een half barbaarsch ras zijn” met een mengsel Hottentottenbloed in hunne aderen. De heer Benj: D'urban, Britsch Gouverneur tijdens de „Grootte Trek”, zeide van hen: „Hollandsche boeren zijn een dapper, geduldig, ordelijk, ijve-

rig en godsdienstig volk, de bebouwers en verdedigers van het land en degenen die bijdragen in de belasting.

SLAVERNIJ IN TRANSVAAL.

2. Slavernij wordt in Transvaal niet geduld. Het strijdt zoowel tegen de wetten der Republiek als tegen die van Engeland. Zeker was het bestaan der slavernij een van de voorwendsels om de Zuid-Afrikaansche Republiek in 1897 te anexeeren.

Theophileus Shepstone hield vol dat: „om redenen van „philantropischen aard het dringend noodzakelijk was, dat „Transvaal onder Engelsch bestuur zou worden gebracht.” En nu geen slaaf, — gesteld dat zij er vóór de annexatie reeds waren, — werd er na deze gebeurtenis onder Britsch bestuur vrijgemaakt. Het „Status quo” werd gehandhaafd zonder verandering, wijziging of herroeping.

LEERSYSTEEM.

3. Zelfs het zoogenaamde leersysteem in de Kolonie onder Britsche vlag toegestaan, werd in vele misbruiken beperkt door de waakzaamheid van kerkelijk en politiek gezag. De Holl. Ger. Kerk in Transvaal nam ongeveer in 1869 volgend besluit in een harer zittingen van de Synodale Generale Vergadering:

„Kerkelijke tucht zal op alle lidmaten van onze benaming toe- „gepast worden die schuldig bevonden worden aan koop of ver- „koop of inruiling van kaffer kinderen of die de ruil in ontvangst „nemen, als zijnde in strijd met de rechten van den staat.” Het is een feit van gewicht dat deze wet in 1872 werd ingetrokken omdat zij niet noodzakelijk bevonden werd, daar 't gevaar waartegen het gericht was, als niet bestaand werd bevonden. (Cachet's worstelstrijd der Transvalers.)

DE MEENING VAN DEN WELEERW. HEER CACHET.

4. „De Eerw. Lion Cachet, sedert lange jaren een uitne-

„mend dienaar der Nederl. Herv. Kerk in Transvaal merkte „aangaande dit onderwerp op: Somtjids werden Kafferkinde- „ren door de commando's der boeren na een oorlog verplaatst en „onderwezen. De Kaffers ondernemen nooit een oorlog zooals „beschaafde natiën; Zoowel vrouwen als mannen vallen in den „strijd; de zwakken worden in overhaaste vlucht achtergela- „ten, onder de Kaffers zelfs worden dezen gewoonlijk gedood en „de Boeren hadden menigmaal de keus hen òf aan den honger- „dood over te laten òf hen elders heen te verplaatsen. Vol- „gens bestaande wetten worden zulke kinderen onderwezen „in de Republiek tot zij meerderjarig zijn. Dat systeem „was voorzeker blootgesteld aan misbruiken. Aan de grenzen „van Zoutpansberg” werden kafferkinderen ingeruild door „kooplieden vooral door zekere Portugeesche kooplieden. „Het is waar dat de Boer hier en daar inruilde of zulke kin- „deren in ruil ontving. Maar dit gebeurde in directe overtre- „ding van de wetten des lands. Dit werd door een groote „meerderheid der Boeren afgekeurd en door hen op de streng- „ste wijze veroordeeld. De Holl. Geref. Kerk heeft dit ook „kwalijk genomen, maar 't behoort in de historie der Republiek „tot 't verleden. De Boeren zelf hebben een einde gemaakt „aan deze praktijken. Het is daarom onredelijk en onzedelijk „'t verleden weer op te halen en deze beschuldiging tegen „het tegenwoordige geslacht in te brengen.

In een noot vestigt hij de aandacht op het feit dat in den laatsten Galeka oorlog Kafferkinderen en Kaffervrouwen naar de Kaapkolonie werden vervoerd en onderwezen voor een tijd die varieerde van 1—5 jaar voor volwassenen en veel langer voor kinderen. Moeders en kinderen werden geschei- den, terwijl de hoop elkaar op aarde weer te zien zeer gering was. De klachten van Kaffermoeders, die aldus beroofd waren van haar kinderen, moet hartverscheurend geweest zijn. Dit geschiedde niet onder Transvaalsche, maar onder Britsche vlag. (Worstelstrijd der Transvalers).

VEREENIGING TOT BESCHERMING DER EERSTE BEWONERS.

5. Meer van recenten datum is nog het getuigenis aangaande de Boeren gegeven door de Vereeniging tot bescherming der Iste Bewoners een organisatie die geenszins de begunstiging der Transvalers voorbereid heeft. Haar officieel orgaan „The Aborigines Friend” in zijn Novembernummer zegt:

„De behandeling van zwarten op hofsteden der Boeren en tevens op de Hollandsche boerderijen der Kaapkolonie maken een gunstig contrast met de behandeling der zwarten in dienst van vele Engelsche en andere kolonisten in Zuid-Africa. In de mijnen en andere industriële middelpunten, waarin men er voornamelijk tot eigen voordeel op uit is, van de pas aangekomenen zooveel mogelijk dienst te vorderen, komen gevallen van wreedheid veel meer voor, dan op de hofsteden van welgestelde en van meer of minder slaapzuchtige Hollanders, hetzij in onze eigen koloniën of in de Boeren Republieken.”

Het blad zinspeelt verder op „de plundering van de Matabelen en Mastrona, waarin Rhodesia ligt en de moorden en herleving der slavernij onder den naam van dwangarbeid en op een aangeboren staatkunde, waarvoor in vroeger dagen de Boeren terecht werden veroordeeld, maar waarvan de Boeren nu geenszins de voornaamste geweldenaars zijn.

DR. WANGEMANN EN ANDEREN.

6. Dat de Oorlogen der Boeren geen uitroeiings oorlogen waren, noch bloote strooptochten en rooftochten om vee in veiligheid te brengen, hebben zelfs mannen die geenszins ingenomen waren met de wijze van Bestuur der Boeren openlijk getuigd. Eenige van die getuigenissen mogen hier vermeld worden. Dr. Wangemann, Directeur van de Berlijnsche Zendingsvereeniging in zijn „Süd-Africa und seine Be-

wohner" houdt vol dat in heel Zuid-Africa geen inboorling in 't bezit van het land is geweest, dat hij voor langer dan 150 jaar het zijne kon noemen. Dit land heeft hij in bezit genomen door moord, brandstichting en verregaande wreedheid, door onrechtvaardige overwinning gegrond op 't recht van den sterksten. Dit land, (in den tijd van leenroerigheid), heeft hij bedorven door allerlei soort van misdaad. 't Oordeel Gods heeft hem zijn verdiende loon doen toekomen.

De Eerwaarde A. Merensky, gedurende eenigen tijd superintendent van dezelfde Vereeniging in Transvaal, een zending die geenszins partijdig was voor de Boeren, schreef toen de Britsche Regeering hem verzocht zijn meening te zeggen omtrent de beschuldiging die ingebracht werd tegen de uittrekkende Boeren, als zouden zij de zwarte rassen van Transvaal uitroeien, het volgende:

Voordat de Boeren kwamen, zijn de inboorlingen van Transvaal geheel verslagen en verdreven uit hun bezittingen, zowel in de Noordelijke als in de Zuidelijke districten. Niet alleen de Zoeloes van Moselekade, maar ook de Zoeloes van Chaka en Manekos, de Rinazwati en anderen namen deel aan de strooptochten, waardoor de inboorlingen van dat land verstrooid en ongelukkige vluchtelingen werden, wonend in holen en spelonken en de woestijn. Zelfs Sekukuni week in die dagen met zijn vader (Sequati) van de eene plaats naar de andere ten Noorden van Rimpopo.

Ondertusschen woonden de Zoeloes in 't land van de Bapedi en de plaats waar hun hoofdstad lag heeft men mij aangezezen. Wanneer de machtigste van alle Basutostammen in het N. van Transvaal evenzoo door de Zoeloes werden uitgeroeid, dan kan men gemakkelijk begrijpen dat niet een stam van onze inboorlingen in bezit is gebleven van zijn oorspronkelijk gebied.

En verder schrijft hij:

Nadat de Boeren Moselekatse het groote en wreede *Zoeloe*

opperhoofd te Mosega (1837) hadden verslagen hebben de Basuto's en Matabelen in de Transvaal iets van 't geen zij verloren hadden, heroverd en voornamelijk toen de Boeren de macht van Dingaan in dat jaar hadden gebroken. Maar zelfs in het jaar 1844 toen de Boeren zich neerzetten in de districten, Waterberg, Lydenburg en Zoutpansberg, kwamen zij in aanraking met kleine groepen inboorlingen die ontzettend blij waren hen (de Boeren) te zien, om door hen tegen de Zoeloes beschermd te worden.

Nog meer opmerkenswaard is 't volgende: Ofschoon de inboorlingen geheel waren overgegeven aan de genade der Boeren en zich zelf in de jaren na hun komst als hunne onderdanen beschouwden, toch namen zij toe in getal, werden rijk, bezaten zelfs kanonnen en op die wijze waren eenige stammen in staat de Boeren te weerstaan.

GETUIGENIS VAN DR. THEAL.

7. Met het getuigenis van Eerw. A. Merensky stemt dat van Dr. Theal overeen, die de nederlaag van Moselekatse door de Boeren en den val van Dingaan als een geschenk voor de beschaving beschouwt. Het was verscheidene jaren na den val van Dingaan, dat de verbazende gevolgen van die gebeurtenis voor de zwarten van Z. O. Africa in officieele stukken werden vermeld. Men zou veronderstellen dat de zendelingen in alle gevallen de kans moeten hebben gewaardeerd, die hen in staat stelde de overblijfselen van vernietigde slaavernij uit hun verlaten toestand op te halen en die voor hen openstelde groote arbeidsvelden waar zij vroeger waren buitengesloten. Hun stukken vertoonen een bijna ongelooflijk gebrek aan vermogen om 't belang der gebeurtenissen in 't licht te stellen, dat het leven aan 't grootste aantal stammen die nu nog bestaan heeft gegeven. Wie zou b. v. b., zich kunnen inbeelden, dat een gevoel als dit door een zending zou kunnen neergeschreven worden meer dan vijf jaar na de

verdrijving van Moselekatse uit 't land der Bechuana's? „Sedert de uittrekkende Boeren hun aanvallen begonnen op de onschuldige stammen aan den grens der Koloniën, hebben zij meer dan 2 maal zooveel menschen bloed vergoten als er was gestort in den oorlog die ontstond door den inval der Kaffers in 'tjaar 1835.” Nog kan men dit gevoelen, juist zoo als het hier staat, vinden in een nota aan Lord Stanley, gezonden door de Westleyaansche Zendingsvereeniging gedateerd 2 Februari 1893; de beschuldiging in dit stuk kwam van agenten dier Vereeniging in Z. Afrika. En hoe lafhartig en onbeschaamd zulke taal in den tegenwoordigen tijd ook schijnt, het haalt nog niet bij de uitdrukkingen door eenige agenten van de Londensche Vereeniging gebezigd.

MANIFEST VAN DEN BOER.

8. Deze getuigenissen van mannen die er aanspraak op maken gehoord te worden, zijn gerechtvaardigd door overlevering der Boeren. Wanneer de uittrekkende Boeren de Kolonie verlieten en een thuis zochten in de woestijn, maakten zij een manifest bekend, waarvan de volgende zinsneden meer dan gewone beteekenis hebben:

„Wij hebben besloten, waarheen wij ook gaan, om de krachtadige grondbeginselen van Vrijheid te handhaven, maar, terwijl wij zullen oppassen dat niemand door ons in een toestand van Slavernij wordt gebracht, zoo zullen wij zulke reglementen vaststellen, die misdaad kunnen onderdrukken en die goede verhouding tusschen meester en dienst-knecht bewaren.”

„Wij verklaren plechtig dat wij deze kolonie verlaten, met een verlangen naar een rustiger leven, dan wij tot hertoe hebben gehad. Wij zullen geen enkel volk lastig vallen, noch hen berooven van het kleinste stuk van zijn eigendom; maar worden wij aangevallen, dan zullen wij ons zelf beschouwen **ten volle gerechtigd** ons te verdedigen en ook zoo-

veel in ons vermogen is tegen elken vijand tot het uiterste handelend op te treden. Wij nemen ons voor gedurende onze reis en bij aankomst in het land waar wij steeds zullen wonen aan de inboorlingen onze bedoelingen bekend te maken en ons verlangen in vrede te leven en met hen vriendschappelijk om te gaan.”

DE BOEREN EN MOSHESH.

9. Dat dit goede uitwerking had, zoover 't mogelijk was, is door historische getuigenissen bewezen. Moselekatse, de plaag van Zuid-Africa, die bijna de Bapedi's en Bechuana's had uitgeroeid, was bedwongen in zijn handelwijze door de uittrekkende Boeren, die hem bij Mosega aanvielen en de Amerikaansche Zendelingen Wilson, Kindley en Venable van zijn geweld bevrijdden. De Boeren brachten vrede onder de stammen, die door de Zoeloes verdrukt werden.

Zelfs lang geleden in 1821 hadden de Boeren jagers, die in Basutoland waren doorgedrongen, den meest aangename indruk gemaakt op Moshesh, het groote Opperhoofd der Basuto's. Deze jagers — onder wie Gerrit Krüger en Paul Bester — waren ooggetuigen van 't verschrikkelijk lijden der Basuto's, en waren zoo onder den indruk dat zij het voedsel, dat zij maar konden uitsparen, verdeelden en al het wild dat zij onder schot kregen aan het verhongerend volk gaven. Een gedrag als dit, zoo verschillend van dat, zooals zij gewoon waren, maakte een aangename indruk op 't gevoel van Moshesh ten opzichte van de Europeanen. Sedert dien tijd bezochten blanken gewoonlijk het land met het doel, om te jagen en hun omgang met de Basuto's was van dien aard, dat zij de eerste indrukken, die het Opperhoofd had gekregen, bekrachtigden (Theal). Indirect door hun menselijkheid en menschlievendheid waren de Boeren 't middel om het Evangelie in Basutoland te brengen. In allen gevalle, zij bewogen de barbaren met liefde de Europeesche Zendelingen op

te nemen, die kort daarna kwamen om in Basutoland te werken.

AFSTAND VAN NATAL.

10. In samenhang hiermee moet men niet vergeten, dat Natal en Transvaal aan de Boeren waren afgestaan door Dingaan, hoofdman der Zoeloes.

De tekst van het stuk kan in alle grootere geschiedenisboeken gevonden worden, en volgens Cloete, de Britsche gevolmachtigde, in zijn „Lectures on the Emigrant Farmers,” moet het stuk zelfs in de archieven van de Kolonie Natal zijn.

Wij geven 't geheel:

UMKUNGHUNLOVE, 4 Febr. 1838.

Allen weten bij dezen

„Dat, aangezien Pieter Retief, aanvoerder van de Holl. uittrekkende Boeren, het vee genomen heeft dat Imkongella van mij gestolen had, welk vee hij de zoeven genoemde Retief nu aan mij heeft teruggegeven: zoo verklaar ik, Dingaan, Koning der Zoeloes, — van meening zijnde, aan hem, (Retief) en zijn landslieden onderworpen te zijn, — de Plaats genaamd Port Natal te zamen met al het land als geanexeerd, d. w. z. van Tugela tot de Umzimvubu-Rivier westwaarts, en van de zee tot het N. zoover als 't land van nut kan zijn en in mijn bezit is.

Hetwelk ik bij dezen gedaan heb en het hun geef tot hun eigendom voor altijd.”

Geteekend door Dingaan en 3 van zijn Raadslieden.

Op dergelijke wijze werden de Noordelijke districten van Transvaal afgestaan aan de uittrekkende boeren voor 100 stuks vee. Het document is te vinden in de archieven van Lijdenburg. Het is geteekend door Massons, Koning der Zwasi's en twee van zijn raadslieden.

KLACHTEN DER BOEREN.

11. Dit alles bewijst dat de Boeren de Koloniën niet verlieten — gelijk zoo menigmaal is verzekerd — omdat zij kampvechters voor de slavernij waren, en omdat zij verlangden de dwang die de wetten des lands hen oplegden, te ontkomen. Hun manifest toont 't volgende aan; Wij klagen zeggen zij over de zware verliezen, die wij gedwongen moesten verduren, door de vrijlating van onze slaven en de strenge wetten die met 'toog op hen zijn uitgevaardigd.

Wij klagen over het aanhoudend systeem van roof dat wij jaren lang van de Kaffers hebben uitgestaan en van andere gekleurde klassen, en voornamelijk over den laatsten inval in de Kolonie, waardoor de eerste districten verwoest en de meeste inwoners geruïneerd werden.

Wij klagen over de onverantwoordelijke haat, die over ons is gebracht, door belanghebbende oneerlijke personen onder schijn van Godsdienst, wier getuigenis in Engeland werd geloofd, die er op uit waren om alles wat voor ons voordeel dienen kon buiten te sluiten, en wij kunnen er niets anders in zien, dan de totale ondergang van het land als resultaat van dit vooroordeel.

REDENEN VOOR EEN GROOTE TREK.

12. Dit spreekt van zelf en is voldoende om een eind te maken aan een laster die herhaaldelijk is voorgekomen. Maar er is nog meer.

De historie heeft bewezen dat 't manifest van de uittrekende Boeren geen doode letter bleek te zijn. De ware bedoelingen en het verlangen der Boeren die de Kolonie in 1835 — 36 verlieten, kunnen in hun eigen brieven opgespoord worden en de verbazend groote correspondentie is te vinden in de koloniale archieven.

De Theorie dat de „Groote Trek”, wij halen weder Theal

aan, de schuld was van een plan gemaakt door de Holl. Kolonisten om de slaven vrij te maken, is onjuist. In de archieven der Emigranten is geen woord te vinden ten voordeele van de Slavernij ofschoon er veel is dat betrekking heeft op het nadeel dat men had tengevolge van de wijze waarop de slaven werden vrijgelaten. De beste en gemakkelijkste wijze om aan te toonen hoe weinig het vraagstuk der slavernij waarlijk iets uit te staan had met de emigratie in vergelijking met andere zaken, is wel deze: het aantal slaven op te geven in verschillende deelen der Kolonie en 't getal van hen die uit dezelfde streek wegtrokken.

Op den 30 November 1834 waren in de Kaap en Stellenbosch (d. w. z. in 't verre westen) 21,667 slaven of 56% van het geheele aantal dat we in de kolonie bezaten. Uit deze districten trok men niet uit, behalve hetgeen vermeld wordt in de jaren 1836—1839. In de districten Worcester, Swellendam en George (verder land inwaarts) waren er 11021 slaven of 20% van het heele aantal en de Emigranten van deze districten waren iets minder dan 2% van 't geheel.

Ten slotte in de districten Beaufort, Graaf-Reinet, Somerset, Albany en Uitenhagen (nog verder ten O. van Tafle Bay) dat is dat gedeelte van de Kolonie dat te lijden had van de plunderende Horden. — Waren er op den 30 November 1834 6,333 slaven of 16% der heele bevolking en degenen die deze districten verlieten waren ruim 98% van hen die de Koloniën tusschen 1 Januari 1836 en 31 December 1839 verlieten. Niets kan er gezegd of geschreven worden dat meer beslissend is dan deze opgaven.

In een ander werk — nu uitverkocht — schrijft Dr. Theal: wat de bevrijding der slavernij aangaat vindt men minder in deze correspondentie dan men terecht zou verwachten. Vele bladzijden had men onderzocht zonder eenige zinspeling daarop. Nergens is er een enkel woord te vinden dat spreekt voor slavernij als een instelling; de bedoeling der Emigranten,

bijna zonder uitzondering is voorzeker goed weêrgegeven in de volgende zinsnede genomen uit een brief van den Volksraad te Natal, aan Geo Napier.

„Een lange en treurige ondervinding heeft ons zoo voldoende overtuigd van 't onrecht, 't nadeel en de kostbaarheid van slavenarbeid, dat noch slavenhandel, noch slavernij ooit onder ons zal worden toegestaan.”

ONDERDRUKKING VAN DE HOLLANDSCHE TAAL.

13. Onder de redenen die geleid hebben tot de „Groote Trek” moeten vermeld worden de onderdrukking van de Hollandsche taal, met instelling in 1828 van de nieuwe Hoogste Rechtbank. De Lagere Rechtbanken werden opgeheven; de landdrosten en heemraden moesten plaats maken voor Residenten, Magistraten en Civil gevolmachtigden. Wat er nog voor volksvertegenwoordiging was geweest, was nu verdwenen.

Het toppunt was bereikt toen een proclamatie werd afgekondigd op 24 Januari 1828 dat alle nota's of verdere officiëele stukken in 't Engelsch geschreven moesten worden of anders met bijgaande vertaling. De gevallen van misdaad werden voor gerechtelijk onderzoek, van Worcester naar Kaapstad verplaatst, daar een jury van mannen die alleen Engelsch verstonden niet verkrijgbaar was in dit district, gevangene en getuigen spraken alleen Hollandsch en ieder woord dat zij zeiden moest vertolkt worden.

Toen, zoo voegt de historieschrijver er aan toe, werd 't eerste gemompel gehoord, dat eenige jaren later door de Kolonie werd vernomen en mannen en vrouwen begonnen te spreken van gewesten, die door de Zoeloes waren verwoest en of het niet mogelijk was daar een schuilplaats plaats te vinden tegen de Engelsche regeering. Dit was geen kleine zaak voor de Kolonisten van Hollandsche afkomst. Het gebruik van hun moedertaal was verzekerd in de acte

van capitulatie waardoor de Kolonie Engelsch werd. In 't 8ste Artikel komen deze woorden voor: De burgers zullen steeds blijven genieten alle rechten en privileges die zij tot nu toe gehad hebben. Onder deze rechten en Privilegiën moeten zeker gerekend worden, die van correspondentie met de Regeering in de moedertaal en van het gebruik der Holl. taal voor de Rechtbanken en officiëele vergaderingen. Toen deze privilegiën ingetrokken werden, werd een groote bitterheid allerwege kenbaar.

BRITSCH E OORLOGEN.

14. Dat de uittrekkende Boeren niet de Kolonie verlieten om de wet te ontloopen, maar ten gevolge van wetteloosheid is nu, zoo wij vertrouwen, duidelijk genoeg. Hun oorlog was geen oorlog om uitteroeien, maar om zich te verdedigen tegen aanvallen van onbarmhartige barbaren met wie zij ten allen tijde getracht hebben zich te verzoenen. Dat sommige oorlogen hadden kunnen verhinderd worden, dat een commando weder in 't verre Noorden, in Soutpansberg, optrok zonder voldoende reden zal niemand, die bekend is met de historie in Zuid-Africa, ontkennen.

Maar wie zal volhouden dat alle oorlogen van Groot-Brittanje tegen de barbaren in lengte en breedte van 't rijk kunnen gerechtvaardigd worden voor de rechtbank van billijkheid en rechtvaardigheid?

De Geschiedenis van Zuid-Africa is een geschiedenis geworden van oorlogen tegen den inboorling. Wanneer de Xosa's, Fingoe's, Galeka's, Zoeloe's, Basuto's, Matabelen, Mashona's en de Bechuana's in hun eigen verdediging konden gehoord worden, dan zou menige oorlog tegen de inboorlingen door Engeland ondernomen, als een veroordeeling staan voor de beschaafde wereld. Deze oorlogen zijn gevoerd, zelfs Christelijke philanthropisten beschouwen ze als onvermijdelijk.

Feit blijft het dat voor elken oorlog tegen den inboorling ondernomen, door 't gouvernement der Boeren op volmaakt dezelfde gronden en veelal om minder gewichtige redenen, de geschiedenis van Englands oorlogen met den inboorling een dubbel, ja zelfs drie dubbel aantal zoude aanwijzen.

Dit alles dragende, indachtig dat wij Dienaren zijn van het Heils-Evangelie, dat geen onderscheid kent tusschen barbaar en Scyth, gebondene en vrije, verklaren plechtig dat de vrees voor slavernij en onderdrukking van den inboorling door de Boeren, ingebeeld is.

Wij zijn God dankbaar, dat een betere geest zich krachtig heeft ontplooid en de Boer en Zwarte nauwer aaneen gesloten zijn door de band van het Evangelie.

III.

DE BOER EN DE ZENDING.

Men heeft gezegd dat de uitbreiding van 't Koninkrijk Gods, de Redding der heidenen, de uitbreiding van de zending, als noodzakelijk gevolg had, dat deze oorlog werd voortgezet tot aan zijn treurig einde, omdat de Boeren zeer vijandig zijn tegen den zendeling en 't Evangelie dat hij predikt.

Deze beschuldiging is menigmaal gemaakt, daar men onbekend was met de werkelijke feiten en heeft haar oorsprong in een eenzijdige beschouwing van de betrekking tusschen Boer en Zwarte, of is gegrond op gebeurtenissen die zijn geschied in een ver afgelegen en vergeten verleden. In andere gevallen rust het op in 't oog loopende misdadige en boosaardige valsche voorstellingen en verdraaiing van feiten.

Hier heeft men een voorbeeld, genomen uit een tijdschrift-artikel van een welbekend Christen, dat wekelijks in Engeland een groote circulatie heeft. „De Boeren-regeering zou naar onze opvatting voor 't Christendom de ondergang zijn. Het zou een einde maken aan alle pogingen, om de heidenen te bekeeren. Het zou in werkelijkheid de instelling der slavernij weer in 't leven roepen, want de Boeren zijn overtuigd, evenals vele Christenen in de Vereenigde Staten, dat de slavernij door den bijbel is gesanctioneerd. Nog meer noodlottige gevolgen buiten Zuid-Africa mogen aan de verbeelding overgelaten worden.”

Wij ontkennen op de meest nadrukkelijke wijze dat de Boeren de uitbreiding van het Christendom onder de heidenen tegenwerken of zulk een vijandschap aan den dag leggen tegenover de zending als vermeldt wordt. Zij zijn soms in botsing gekomen met enkele personen, maar niet met de zaak die zij vertegenwoordigden.

Een zorgvuldig onderzoek van alle feiten zal aantoonen, dat de fout niet altijd lag aan de Boeren, maar zeer dikwijls aan de zendelingen zelf, van wie sommigen zijn beschreven als zijnde voor 't Christendom, wat de Jacobijnen-Club in vroeger dagen tijdens de Fransche Revolutie was voor de politieke vrijheid. Jaren lang, zoo gaat de historieschrijver voort, waren de geschriften van deze zendelingen vol beschuldigingen tegen de Kolonisten, dezelfde als die zij inbrachten voor het Hooger Gerechtshof en die in bijna geen enkel geval konden bevestigd worden.

Deze geschriften werden ver in Europa verspreid, waar de stem der Kolonisten nooit werd gehoord en zij hebben daar indrukken gebracht die een wederlegging in Zuid-Africa gemaakt, nooit zou kunnen tegenwerken. De daden, de taal zelfs, verzoekschriften der Kolonisten werden in verslagen naar hun moederland gezonden, zoo verdraaid, dat deze geschreven verslagen zelfs nu niet kunnen gelezen worden

door hen die zich zelf hebben op de hoogte gebracht van de waarheid zonder de levendigste gevoelens van verontwaardiging op te wekken.

Om de geloofwaardigheid van Dr. Theal als historicus te verminderen, heeft men gezegd dat zijn houding tegenover de zending en zendelingen een groote verandering had ondergaan sinds zijn vertrek van Lovedale. Hij zelf geeft van dat geval rekenschap in de volgende zinsnede: „met het oog op de handelingen van verschillende zendelingen, is er zeker een verschil in toon tusschen dit boek en mijn compendium van South-Africa History 16 jaar geleden geschreven. Ik had toen niet gelezen de groote zending-correspondentie in de koloniale verslagen, noch de aantekeningen over de klachten en wederlegging van vele hunner verslagen door ambtenaren van 't Koloniale Gouvernement gemaakt. Maar niemand zal een woord in deze boekdeelen vinden, dat de zending veroordeelt, want niemand kan juist meer liefde voor deze zaak hebben den ik zelf.

KICHERER, THOM EN PACALT.

En toch niettegenstaande dat alles zijn geenszins voorheelden zeldzaam van zendelingen, die de hoogste achting afdwongen van de vroegere Holl. Kolonisten: Mannen als Kicherer en Dr. Thom om geen andere te noemen, ontmoeten terstond zij, die van Zuid-Africa's historie studie maken, mannen, die oorspronkelijk behoorden tot de Londensche Zendings-vereeniging, maar die hun dienst aanboden aan groote Europeesche (Holl.) Vereenigingen in de Holl. Ger. Kerk; ook kunnen wij niet vergeten dien voorbeeldigen dienstknecht Gods den Eerw. M. Pacalt, die een zendingsstation stichtte dicht bij 't dorp George en wiens onberispelijk leven oorzaak was dat hij zoowel door blanken als zwarten als een heilige werd beschouwd. Vele anderen kunnen vermeld worden onder de Moraviërs, Wesleyanen, Schotten, Duit-

schers en Franschen, die later daar kwamen en die op den meest vriendschappelijken voet stonden met de Kolonisten.

LINDLEY EN HOFMEIJER.

Twee mannen verdienen nog bijzondere vermelding wegens hun werk zoowel onder blanke als zwarte. Daniël Lindley van de Amerikaansche Vereeniging zal nooit vergeeten worden, zoolang Transvaal en Oranje Vrijstaat bestaan. In een tijd waarin zendingswerk onmogelijk was, 't geen toe te schrijven was aan den ellendigen toestand van het land, vroeg deze edele zendeling toestemming van zijn Vereeniging om onder de Boeren te werken en verkreeg die. Maanden lang woonde hij van tijd tot tijd in hun „laagers” als onderwijzer der jeugd, als prediker van het evangelie, als vriend van allen.

De Holl. Geref. Kerk ten N. van de Oranjerivier en in Natal werd inderdaad door hem gesticht. Lange dagreizen ondernam hij om de verwoeste Boerenplaatsen te bezoeken en daar het Evangelie te verkondigen en de Sacramenten te bedienen. Honderden kinderen werden door hem gedoopt; zelden in een kerkgebouw, meestal in een laager, dikwijls te midden van oorlog en oproer. In 1847 hervatte hij zijn zendingsarbeid onder de heidenen, door blanken zoowel als door zwarten bemind. Een dorp in de Vrijstaat is naar hem genoemd.

Stephanus Hofmeijer, een zendeling der Holl. Ger. Kerk in Transvaal, is een ander van deze apostolische mannen, wier arbeid zich niet alleen tot één stam beperkte, tot één secte of één kleur. Gedurende langen tijd heeft hij met volle toestemming van de zendingsvereenigingen gewerkt onder de Boeren bij Zoutpansberg, totdat hem werd toegestaan een zetel in de Synode van hun Kerk.

ZENDINGSVEREENIGINGEN WERKEND IN TRANSVAAL.

Deze voorbeelden zijn geenszins zeldzaam. Volle vrijheid om te werken onder de heidenen is beide in de Vrijstaat en Transvaal toegestaan. De vereeniging van Berlijn en Hermannsburg zijn daar in grooten getale vertegenwoordigd. Sinds 1875 is het werk van de eerste in Transvaal toevertrouwd aan 2 Synoden, elk met een superintendent om raad te geven en te helpen in de verschillende departementen.

Na verloop van 60 jaren telde hun Stations in Zuid-Africa 55 en de helft daarvan in Transvaal. De Koloniale Tak voor de Holl. Geref. Kerk is in Transvaal door verschillende Stations en bij-Stations vertegenwoordigd, hun zendelingen zijn geëerd en geacht door de naburige Holl. Boeren.

Nog pas geleden heeft de Transvaalsche tak der Hollanders een zijner edelste ernstigste dienaren der zending afgeestaan voor de heidenen, terwijl zij de oude vereeniging van Transvaalsche Boeren opgaven om zijn salaris te kunnen betalen. Onder de Holl. van Natal heerscht dezelfde geest. Velen hunner zijn uitgewekenen uit de Kolonie of afstammelingen van emigranten die ontsnapt zijn aan vreeselijke onderdrukkingen der Zoeloes. Een hunner vermaakte een som geld aan de Kerk te Natal, welks intrest is bestemd voor de zending. Niet lang geleden begon de Boer uit Natal de zending met evangelisatie onder de inboorlingen van het Umvoti-district.

Een vereeniging Kaffers bestaat er als vrucht van het werk dezer Holl. Boeren.

In de Oranje-Vrijstaat is 't zendingwerk goed georganiseerd.

In bijna elk dorp of stadje werkt òf de predikant der Boeren vereeniging of een aangesteld zendeling met een aantal inlandsche evangelisten onder de zwarten. Onlangs heeft

die Kerk zich verder landinwaarts uitgebreid en steunt nu twee zendingen in Central Africa.

Bepaalde districten in Transvaal dragen 't kenmerk van een steeds toenemenden ijver voor de uitbreiding van het Evangelie. Wakkerstroom en Utrecht zijn speciale middelpunten van de zendingsarbeid, terwijl de Boeren hartelijk meêwerken met hun predikanten om dit werk te doen slagen.

De geschiedenis der zending in Zuid-Africa is in vele opzichten een droevige. In de laatste 67 jaar is dit land in een staat van politieke onrust vervallen. Moeielijkheden wat de rassen aangaat zijn nog niet opgelost. Vooroordeel en wantrouwen zijn sterke machten van onvolmaaktheid; geduld en verzoening zijn zeer noodzakelijk. Goede en ernstige mannen onderdrukken in hun oordeel den Boer, zonder de geschiedenis, zijn taal en zijn politieke, sociale en godd. instellingen te kennen; gereed om fouten te vinden en misbruiken te verergeren, die de tijd zal en moet uitwisschen en op een harde wijze kritiseerende waar de schuld niet evenredig verdeeld is. De Boer daarentegen, lijdend onder die voortdurende verkeerde voorstelling is evenzoo aan een vooroordeel blootgesteld, geen onderscheid makend tusschen de zaak die verdedigd wordt en de verdedigers van de zaak. In den zendeling ontdekte hij soms den politieken schrijver van schotschriften die om zijn geschrift zich beriep op een Europeesch Hof, waar de stem der Boeren nooit werd gehoord.

Wij danken God dat Boer en Zwarte er toe gekomen zijn elkaar beter te verstaan dan ooit te voren. Het is een droevige gedachte dat de Boer en de Brit in vreeselijke vijandschap tegenover elkaar staan.

IV.

DE HOLLANDSCHE GEREFORMEERDE KERK EN DE ZENDING.

De houding der Holl. Geref. Kerk tegenover het zendingswerk heeft men wonderlijk verkeerd begrepen en soms onwetend of willens verkeerd voorgesteld. Verhalen als volgende kunnen niet anders dan een grimlach te weeg brengen: Er bestaat nu wat men noemt, officieel of niet, de zending der geestelijken, d. w. z. de geestelijken van die Kerk waren de eerste grondleggers daarvan; op de meest loffelijke wijze traden zij op, terwijl zij onder groote zelfverloochening en vaak onder de grootste moeielijkheden, de lidmaten der kerk aanspoorden zich daaraan te wijden.

Een gedeelte van ons werk (n.l. de Zending) is op evenredige wijze grooter geworden. Wij zijn dankbaar zelfs voor de geringste waardeering die ons niet altijd ten deel viel. Wat de geestdrift voor de zending ten gevolge had werd echter beschouwd als haar oorzaak, en hetgeen de verschillende comiteés deden beschreef men zoo alsof zij de hoofzaak over 't hoofd zagen.

Misschien zijn wij bezig onszelf te berispen in zoover wij nooit gepubliceerd of gewaarschuwd hebben in vreemde periodieke of Christelijke bladen.

Onze officiële organen en sijnodale verslagen zijn gedrukt in onze moedertaal; ons zendingswerk is door de kerk bevorderd; voor de kerk en door de kerk. Wij stonden alleen, geen steun ondervindend van eenige Europeesche organisatie en aan geen godd. lichaam aan de overzijde van de zee verantwoordelijk. Wij hebben geen Europeesche schatkamer waaruit wij kunnen putten, onze zendelingen kunnen alleen gevonden worden in onze landstreek, kunnen onderricht worden in onze eigen instellingen, worden gesteund door onze

eigen Kerkelijke lidmaten, zij zijn in onze eigen huizen te zoeken, moeten bijeengebracht worden door onze eigen Boeren.

Met toenemenden dank aan God hebben wij onze vereenigen gevonden, die aan onze roepstem hebben gehoor gegeven ontwakende tot hun eigen verantwoordelijkheid, terwijl hun zoons en dochters zichzelf geven voor 't werk van God onder de heidenen die onder ons zijn en verder het land inwaarts. Geen Kerk in Zuid-Afrika kan in dit opzicht een geschiedenis vermelden, als de onze. De onze is waarlijk een koloniale zending, door kolonisten bestuurd.

Het heeft ons vaak pijn gedaan die broeders in den Heer te ontmoeten die onze taal niet kenden, die zelden of nooit in aanraking kwamen met ons volk of onze plaats van aanbidding naderden, in hun ontwetendheid veroordeelen zij wat zij niet ten volle hebben verstaan.

WAT DE KERK DOET.

Geen Kerk in Zuid Afrika, wij verzekeren dit met vrijmoedigheid, stelt vuriger belang en houdt zich meer bezig met de zending, dan de onze. Onze kerkelijke secretaris vermeldt dat het koloniale gedeelte van onze kerk met 98.114 lidmaten en 223.00 zielen onder zijn zorg in 't afgelopen jaar contribueerde voor de zending £ 10.150 d.i. meer dan 2 shilling per lidmaat meer dan 4 pence per hoofd — een staat van zaken, die meer bevredigend is dan in Duitschland waar volgens professor Christlieb in 1880 die groote Nationale kerk in sommige plaatsen iets minder dan $\frac{1}{4}$ stuiver contribueerde.

't Getal zendelingen door onze kerk gesteund in Zuid-Africa is ongeveer 60 met een gelijk getal evangelisten en leeken als hulp. Deze getallen zijn genomen uit het verslag van de secretaris der Kerk van Vrijstaat en Natal en sluiten niet in het werk dat voor Transvaal gedaan wordt. Ook sluiten deze getallen niet in de plaatselijke bijdragen voor 't plaatselijk zendingwerk. Wanneer dit bij de officieele lijst werd

gevoegd dan zou de gemiddelde berekening veel hooger zijn, want een aanzienlijk getal van onze vereenigingen ontvangt geen steun uit ons Generale fonds, omdat zij aan de grootere kerkelijke ontwerpen bijdragen, besturen en steunen zij hun eigen zendingsvereeniging uit hun eigen collecten in de vereenigingen. „Er zijn voorbeelden,” zoo schrijft de secretaris, „dat meer dan £ 100. — jaarlijks op deze wijze door afzonderlijke vereenigingen is vastgezet.” Wanneer private bijdragen voor de zendingsbemiddeling die in ons midden werkt, zonder voeling met de Kerk, er nog bijgevoegd werden dan zou de gemiddelde berekening nog hooger zijn.

DE ZENDING IN HET LAND EN DAARBUITEN.

Sedert dezen tijd heeft het den schijn, dat er een maatstaf voor het zendingswerk in de Kerk wordt aangelegd, die tot dusver weinig vertrouwen genoot.

Wij zijn niet zeer ver van huis gegaan en dit is natuurlijk. Maar ons werk is met zorg georganiseerd. De koloniale kerk heeft twee comités door de Synode aangesteld, een comité voor de inwendige en een voor de uitwendige zending. 't Vreemde veld van arbeid ligt in Transvaal, in Mashonaland, Bechuanaland, in de Lake. in Centraal Africa met 35 zendelingen en leeken tot hulp, en een aantal inboorlingen als evangelisten. Dit werk breidt zich langzamerhand uit en bevat een uitgestrekt terrein dat steeds toeneemt.

De Inwendige Zending sluit in alles wat door ons gedaan wordt onder de Holl. sprekende gekleurde inboorlingen in de Kolonie; 35 van deze Vereenigingen zijn gevormd tot een „Zendingskerk” die een aantal parochieën omvat, met zijn eigen Synode, zijn eigen Presbyten die zijn eigen aangelegenheid administreert, echter onder toezicht van het Inwendige Zendingscomité van de Holl. Geref. Kerk. Verscheidene vereenigingen zijn nog niet georganiseerd en daarom zijn zij niet opgenomen in het hoofdlichaam van de zendingskerk. Van

jaar tot jaar neemt dit veld in omvang toe, gelijk de Zendingkerk haar grenzen uitbreidt.

EXTRA KOLONIALE KERKEN.

't Voorbeeld gegeven door de Kolonie is gevolgd door de Republieken en Natal. Daar ook neemt de Kerk als zoodanig het zendingswerk op zich en ofschoon om vele redenen het veld van arbeid geenszins groot is, toch ontbreekt de geest voor de zending geenszins en ook de gloed voor de zending niet. Dezelfde ontwikkeling, langzame uitbreiding en organisatie dat ons werk in de Kolonie zeer karakteriseert vindt men in Transvaal en de Vrijstaat en de dag is, zoo wij hopen, niet ver meer verwijderd, waarop de Zendingkerk der Republiek zal toonen geschikt te zijn voor de taak van organisatie om 't werk voornamelijk in ons district te versterken.

AFDEELINGEN AAN 'T WERK.

Verschillende afdeelingen in de Kerk dragen haar deel bij om ons werk uittebreiden. Een „Zendingbond van Vrouwen” is in 1889 opgericht met het speciale doel om onderwijzeressen en inboorlingen als evangelisten te steunen.

De Zendingvereeniging van Theol. studenten heeft haar veld in Natal, waar een school opgericht is om evangelisten te vormen. 't Werk gaat gepaard met moeielijkheden en gaat langzaam vooruit. De toekomst is onzeker, want de oorlog nu gevoerd, zal ongetwijfeld invloed hebben op een werk van dit karakter. Onze Vereenigingen van jonge Mannen (van welke er 70 officiël bij onze kerk zijn aangesloten) heeft een zendingstak onder de verschillende afdeelingen en steunen een zendeling in ons uitwendig gebied. Een zendingvereeniging van kinderen is gevormd wier bijdragen niet mogen geminacht worden. De vereenigingen voor Christelijke ijver die haar vertegenwoordiger heeft in Transvaal, hebben een werkzaam aandeel in 't Christelijke werk en nemen voor hun

rekening de zending der kerk steeds op te bouwen. De vereeniging der Christen studenten met een tak van vrijwillige zending worden flink gesteund door jonge mannen en vrouwen met 't verblijdend resultaat, dat meer dan een deel van het werk in 't buitenland is toegenomen door de ontwikkeling hunner afdeelingen.

KORTE GESCHIEDENIS DER ZENDING.

De Geschiedenis van deze Holl. Ger. Zending is zeer in-tressant. Zij dateert uit den tijd van de kolonisatie toen de zieketrooster Pieter van Stael, de schoonbroeder van Gouverneur J. A. v. Riebeek, een school opende tot onderricht van de pas ingevoerde slaven op den 17^{en} April 1858. „Niet lang daarna,” vermeld men, „dat de zieketrooster moeite had gedaan om den Hottentotten en slaven de Holl. taal en de beginselen van 't Christendom te leeren.” De gevallen en ontaarden zocht hij uit met een ijver die de lof wegdroeg van allen die nota genomen hadden van 't werk, dat hij was begonnen. Pieter van Stael de strandloopers in hun verval-len hutten onder de „de Leons Head” vermanend met 't doel hun 't Christelijk geloof te doen begrijpen, naakten en half verhongerde wilden het A B C leerend, was de voorlooper van een aantal mannen zoo ernstig en zelfopofferend dat de Europeesche Geschiedenis hen gaarne met name noemt. Sints dien tijd maakte 't zendingswerk in de Geref. Kerk slechts weinig vordering en wel om 2 oorzaken. 1e voort-durende onrust in de politiek, 2e groot gebrek aan dienaars voor de Holl. sprekende bevolking.

De ware geschiedenis der kerk begon in 1824 toen zijn Ie Synode of Generale Bijeenkomst werd gehouden. In een zijner Ie zittingen werd een commissie aangesteld om 't zendingswerk te regelen. Niets beslissends kon gedaan worden voordat het getal dienaren was aangevuld om een blan-kenvereeniging op vasten grondslag te verkrijgen.

Dit geschiedde met de vestiging van 't Theolog. Seminarie te Stellenbosch in 1885.

Slechts mannen en vrouwen, die door den tijd tot ernstige gedachten gekomen waren leefden en werkten in de Kerk tot uitbreiding van het Evangelie onder de heidenen. Een goed gegeven verslag van den dichter Pringle die een Zondag had doorgebracht bij een Holl. Boer is 't overnemen waard: 't Stuk is \pm 70 á 80 jaar oud en is te vinden in de „African Sketches” van den dichter. De reiziger beschrijft zijn ervaring op een Sneeuwberg Boerderij in 't district Graaf-Reinet.

„Na het ontbijt werden wij uitgenoodigd de godsdienst-oefening bij te wonen in het voorportaal waar het heele gezelschap in de ronde zat en ik was verheugd dat te zien waarvan ik nooit getuige was geweest op de grenzen, dat Slaven en Hottentotten tot 't huishouden behoorden, en alzoo vrij werden toegelaten.

Na 't zingen van eenige liederen en het lezen van een gedeelte uit de schrift sprak onze huisheer 't gezelschap toe aansporende en vermanende, blijkbaar onvoorbereid, ongeveer een half uur lang. Het scheen mij zeer diep gevoeld en nuttig toe en werd met groote gewijde belangstelling aangehoord.”

Deze voorbeelden zijn geen zeldzaam. In dit zelfde district en ongeveer in denzelfden tijd heeft een Boer, Burger geheeten die onderscheiden was met den titel „Barend Predikant” wegens zijn ijver als vermaner van zijn burens en gekleurde afhankelijken.

Voor zijn dood verzekerde hij bij legaat 't vrije gebruik van zijn huis en zijn goed voor de weduwe van een zendeling die onder de blanken en zwarten van het district had gereisd.

Een derde voorbeeld: In St. Piquetberg district is er eene Moravische zending-station genaamd „Goed verwacht”, dat een gekleurde bevolking van \pm 600 zielen bevat. Zijn historie is de volgende: Een rijke boer vermaakte een paar boerderijen aan zijn slaven. Wanneer de laatst overgeblevene

stierf moest 't eigendom verkocht worden volgens den wil van den testamentmaker en de opbrengst verdeeld worden onder de nakomelingen der slaven.

Nog meer opmerkingswaard is het volgend voorbeeld, dat aanleiding gaf tot 't ontstaan onzer zending onder de Korannas. Een aantal Holl. Boeren in Kareebergen kwam van tijd tot tijd samen om te bidden. Gedurende een van deze bijeenkomsten werd het hun duidelijk dat gebed en arbeid moesten te samen gaan. Ofschoon zij een groot deel van de verwoesting geleden hadden door de Heidenen in de buurt, kwam toch het verlangen bij hen op hen te brengen onder den invloed van het Evangelie.

De Boeren teekenden voor het grootste deel ter bekostiging van een zendeling en verzekerden hun bijdragen voor 6 jaar.

De Eerw. Schröder werd afgevaardigd en werkt nog onder de overgeblevenen van dien stam.

De slavernij in Zuid-Africa was meer van patriachaal karakter en menig godvreezend Boer bracht zijn verantwoordelijkheid tegenover zijn onderhooringen in praktijk. Van nu af dateert der Slaven onderwijs op menige boerderij en de nauwste band, die er jaren lang heeft bestaan tusschen de landbezitters en hun bedienden. Een schrijver in de „S. A. News” spreekt aldus over die dagen: „Mijn grootvader bezat een zeker aantal slaven en nog is er in de familie een handschrift bewaard dat de geschiedenis meedeelt van de Godsvrucht van den slaaf en een nauwkeurig verslag van dien ouden man, dien hij in de laatste dagen van zijn ziekte heeft gesproken. Wanneer men 't leest heeft het meer van een verslag van de laatste dagen van een geliefden Broeder dan de woorden van een heer tot zijn slaaf op zijn sterfbed gesproken. Dit is bevestigd door Mr. Froude (Ocean), die zegt: de slavernij in de Kaap is meer voor het huishouden geweest dan voor den landbouw. De schandalen der W. Indi-

sche volksplantingen waren onder hen onbekend. De slaven maakten een deel uit van de familie en zijn altijd met zorg en vriendschap bejegend. Zij onderwierpen zich omdat zij zichzelf niet konden helpen, maar wanneer de vergoeding moest gegeven worden, dan waren de voorwaarden, die hun werden aangeboden lang niet zoo gunstig als die aan de planters van Jamaica en Barbados werden toegestaan, en waren zoo ongelijk en zoo verzaard door kunstmatige voorwaarden, dat menig Holl. Boer ze weigerde aan te nemen. Zij lieten hunne slaven vrij gaan en tot nu toe hebben zij nooit moeite gedaan voor de kleine geldsommen, die zij daarmee met moeite zouden hebben kunnen krijgen.

't Werk onder de slaven kan gezegd worden te zijn 't begin tot het zendingswerk door de Holl. in Zuid Africa. Het droeg de goedkeuring en steun van de Holl. Oost-Ind.-vereeniging die in dit opzicht wezenlijk van zijn Engelsche naamgenoot in Britsch Indië materieel verschilde. Daar von Riebeek als vertegenwoordiger van de Holl. Vereeniging aan de Kaap loffelijke ijver aan den dag legde tot het handhaven der Geref. Godsdienst, zoo kreeg inderdaad de Engelsche Vereeniging den meest onmeedogenloozen vijand van het Christendom in Indië. In de Oorkonde van 1793 werd voorgesteld, doch zonder gevolg om de volgende zin intelasschen: „Dát is de bijzondere dure plicht van de Britsche wetgevende Macht om met alle rechtvaardige en verstandige middelen, 't belang en geluk van de inwoners van 't Britsche gebied in Indië te bevorderen en dat ten dien einde zulke maatregelen genomen worden, als langzamerhand kunnen leiden tot hun goed en zedelijk voordeel.” Deze zin verwekte grooten tegenstand en werd niet aangenomen voor 1813 maar werd slechts in 1833 doorgevoerd.

Hoe verschilde de houding van de Holl. Vereeniging in Z. Afrika. Van de eerste stichting der kolonie werd de Holl. Geref. Kerk metterdaad gesticht en sedert langen tijd werd

er geen andere kerk naast haar geduld. Dit gaf natuurlijk aanleiding tot wrijving toen de Moraviërs zich hier neerzetten en degenen die bekeerd waren van 't heidendom begonnen te doopen. Het werd beschouwd als een schending van de rechten en privilegiën der nationale kerk en leidde tot een tijdelijke verwijdering der Moraviërs van 't zendingsterrein.

Om de gemoedgesteldheid der 1ste nederzetteren te beschrijven zoo mogen wij verwijzen naar 't gebed van van Riebeeck den 1sten Hollandschen aanvoerder, dat hij opzond na de landing te Tafel Baij. 't Is nog bewaard in de archieven der Koloniën. In dat gebed vroeg hij God om kracht om de nieuwe kolonisten in staat te stellen 't Christelijk geloof te planten en uittebreiden onder de wilde woeste inboorlingen ter eer een prijs van Gods Heiligen naam. Dit gebed was oprecht gemeend. Wij hebben reeds gezinspeeld op 't werk van Pieter van der Stael, den schoonbroeder van van Riebeeck en op de stichting van een school om de Hottentotten en slavenkinderen te leeren en van hun Godsdienstonderwijs. De doop- en kerkelijke registers van de vereeniging te Kaapstad bevatten de namen van vele slaven die in de kerk zijn toegelaten. Van 1661—1696 werden 282 kinderen van slaven en 46 volwassenen toegelaten; van 1696—1711, 296 kinderen van slaven gedoopt; van 1711—1731, 543 kinderen aldus in de kerk opgenomen. Wanneer wij bedenken, dat ongeveer tot 1683 het een verordering was dat iedere gedoopte slaaf als zoodanig vrij was, zoo werpt 't een bijkomend licht op de houding der Holl. Kolonisten tegenover hunne slaven. Dit doopproces werd jaren lang voortgezet en in vele gevallen was vrijlating 't gevolg. De wet echter werd langzamerhand ingetrokken met 't oog op de misbruiken waartoe zij leidde.

De groote herleving die leidde tot de stichting van vele zendingsvereenigingen in Europa in de 1ste jaren onzer eeuw en 't laatste van de 18de drukt haar stempel op Zuid-Africa.

Vrome mannen namen de leiding. Zendingvereenigingen

ontstonden onder de Hollanders in vele districten van het land, Kaapstad, Stellenbosch, Worcester, Tulbogh, de Paarl en Graaff Reinet hadden hunne vereenigingen, om 't Evangelie onder de heidenen te verbreiden. De plaatselijke predikanten bijgestaan door leeken deden wat zij te dien einde konden. „De arbeiders waren weinig,” was hun voortdurende klacht. De kansels van menige vereeniging onder de blanken waren onbezet; de parochieën waren groot, zendelingen waren niet te vinden. Stellenbosch en Tulbogh begroetten met vreugde de komst van de eerste zendelingen van de Rijnsche vereenigingen en maakten terstond plaats voor hen door hen op de hartelijkste wijze te steunen en tot hun dispositie stellende alle gebouwen die er voor dat doel waren. Zij werden ruimschoots beloond, want de zonen van verscheidene Rijnsche zendelingen nemen nu den kansel in van de Holl. Geref. Kerk.

De bodem was dus met zorg toebereid om 't goede zaad te ontvangen. Zoolang de Holl. Geref. Kerk niet in staat was haar eigen kansel te vervullen zoo kon zij met Europ. Vereenigingen samenwerken voor hun arbeid onder den inboorling ten Noorden van de Kolonie.

Tot 1852 was hun eigen zending beperkt tot de gekleurde stammen in de kolonie. De aandacht werd nu getrokken tot de heidenen in 't Noorden. Maar hoe arbeiders te krijgen, was de lastige vraag, want van Holland moest aangevuld worden, waar Hollandsche kolonisten klaargemaakt werden voor de bediening des woords. Toen in 1857 't Comité dat de opdracht had voor het Zendingwerk der kerk, mededeelde dat de tijd nog niet gekomen was om ons zendingswerk uit te breiden ten Noorden van de Kolonie, zoo stelde de Synode een nieuw comité aan om de zaak ter hand te nemen en besloot zijn eigen Theolog. school te Stellenbosch te vestigen. De school werd geopend in 1858 en niet lang daarna werd de Eerw. Ds. Robertson naar Holland gezonden om dienaars en zendelingen voor onze Kerk te verkrijgen.

Zoo kwam het er toe dat twee zendelingen in Zuid-Africa aankwamen om de nieuwe tocht door de kerk ondernomen, in te wijden. Eerw. H. Gonin van Zwitserland werd naar Rustenburg gezonden en Transvaal waar hij nog werkt met groot succes en Eerw. Mc. Kidd van Schotland, die een Holl. vrouw had getrouwd, kwam ten N. van Zoutpansberg waar hij niet lang daarna stierf en werd opgevolgd door S. Hofmeijer, wiens werk zeer gezegend is, zoowel onder blanken als zwarten.

Dit was het begin van een werk dat sinds dien tijd in alle richtingen is uitgebreid.

Vooroordeel tegen de Zending bestaat nog, maar het is niet beperkt tot de Republiek, noch tot den Holl. Boer. Wanneer onze eigen zoons en dochters dat zendingsterrein betreden dan sterft dit vooroordeel weg. Buiten de Holl. Kerk is het aantal zendelingen voor de kolonie klein, binnen onze kerk neemt het aantal van zulke zendelingen jaar in jaar uit toe.

Wij behoeven dit onderwerp niet te vervolgen. Er is genoeg gezegd. Ons doel zal meer bereikt worden als de Christenen in Europa een weinig meer die liefde willen beoefenen, die de groote zedingsapostel beschrijft als: „lang verdragend, zijnde vriendelijk, geen kwaad denkend, niet gemakkelijker verbitterd, alle dingen verdragende, geloovende en „hopende.”

Eenige berichten die zijn verschenen in godsdienstige weekbladen hebben ons met verbazing en zorg vevuld. Moge de dag aanbreken en spoedig komen, waarop de Christenen in Brittanje hun mede-Christenen in Zuid-Africa een weinig meer vertrouwen zullen schenken voor gemeenschappelijke rechtschapenheid, gemeenschappelijke menschlievendheid. Wij zullen ten volle voldaan zijn, wanneer zij, die tegen de Boeren hebben geschreven, zullen trachten hen en ook de eigenaardige geschiedenis zoo rijk aan gebeurtenissen te verstaan.

Wij allen vragen voor den Boer edel spel, dat verondersteld wordt ook een karaktertrek te zijn van het Engelsche volk.

Het zijn donkere dagen voor Zuid-Africa, de eeuw eindigt in de diepste somberheid. Er zijn geruineerde woningen, gebroken levens onder ons: onze zoons, onze broeders, onze verwanten woonden in de Republiek. Velen hunner zijn ten oorlog geroepen, sommigen lieten reeds hun leven al vechtend voor hun aangenomen land. Hoelang is dit uit te houden?

Als men voortgaat met aanwakkeren van rassenhaat en nationalen hoogmoed, wanneer men het geschreeuw om wraak dat overal gehoord wordt al meer en meer doet hooren, dan zal de oorlog tot zijn bitter einde voortgezet worden.

Maar het zal achterlaten vele teekenen van smart en van zorg die de tijd niet zal uitwischen!

J. H. HOFMEIJER.

A. MOORREES.

J. P. VAN HEERDEN.

A. MURRAY.

J. H. NEETHLING.

A. J. HOFMEIJER.

J. J. MARAIS.

P. G. J. DE VOS.

G. F. J. MULLER.

Leden van het Moderamen van de Synodale zendingscommissie en Professoren van het Theologisch Seminarie.

